

Табият таануу

5-класс

IV-чейректин биринчи

темасы

(Жаңы тема өтүүдөн мурун жылдыздуу асманга байкоо)

Асманга байкоо жүргүзүү

- Силер асмандан эмнени байкай аласыңар?
- Асман кандай түстө?
- Асманда жылдыздар барбы?
- Кайсы учурда асмандан жылдыздарды жакшы байкайсыңар?
- Асманга байкоо жүргүзүүдө жылдыздардын түстөрүн ажыратып көрүүгө болобу?

Тема: **Жылдыздуу асман-
жаратылыштын ачык китеби.**

**Асман- Жерди аба катмары менен курчап
турган мейкиндик.**

Аалам бизге эки бөлүккө бөлүнүп тургандай, алдында Жер кыртышы, ал эми үстүбүздө жылдыздуу асман турат. Эгер терең дем алсак, жашаган Жердин абасын сезебиз.

Биз Жер бетинде туруп, убакыттын ар бир берилген мезгилинде жылдыздуу асмандын жарымын көрөбүз. Асман боюнча Күн жана Ай кыймылдайт. Түнкү таза асманда миңдеген жылдыздар көрүнөт. Бизге жакынкы жылдыз Күн.

Күндүн жерге келген нурларын атмосфера көк жана көгүлтүр нурларга чагылткандыктан аба ырайы ачык болгон учурда асман көгүш болуп көрүнөт.

Топ жылдыз – асман сферасын аныктоо жана жылдыздарды белгилөө үчүн ыңгайлаштырып бөлүнгөн жылдыздуу асман бөлүгү аталат.

- Түн ачык болгондо Саманчы жолунда 300 миңге жакын жылдыз көзгө куралсыз көрүнөт.
- Жылдыздуу асманга багыт алуу ыңгайлуу болсун үчүн жылдыздуу асман 88 топ жылдызга бөлүнүп, аларга мифтик баатырлардын, жаныбарлардын, буюмдардын жана башкалардын аттары коюлган.
- Топ жылдыздагы эң жарык жылдыздарга грек тамгалары, ($\alpha, \beta, \gamma, \dots$) алардын жаркырактыгынан улам азайышына карата жаркырактыгы жана чоңдугу боюнча сан менен белгилеп келишкен.

Жылдыздар

Ак жылдыздар

Кызыл
жылдыздар

Сары
жылдыздар

Вегета

Сирнус

Альдебаран

Капелла

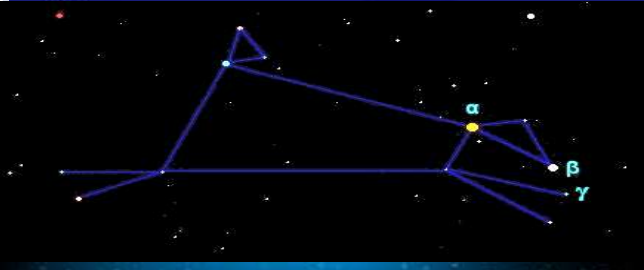
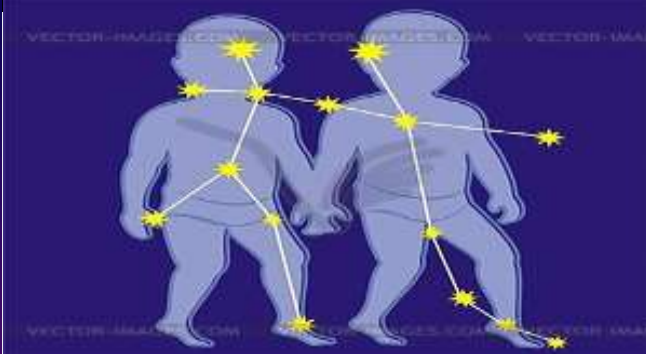
Жылдыздардын түсү	Спектрдик классы	Жылдыздар
Ак	A	Эгиздер
Сары	G	Арбакеч
Кызыл	M	Орион
Кызгылт сары	K	Эгиздер
Саргын	F	Бүркүт
Көгүлтүр жылдыздар	B	Кыя
	O	Орион

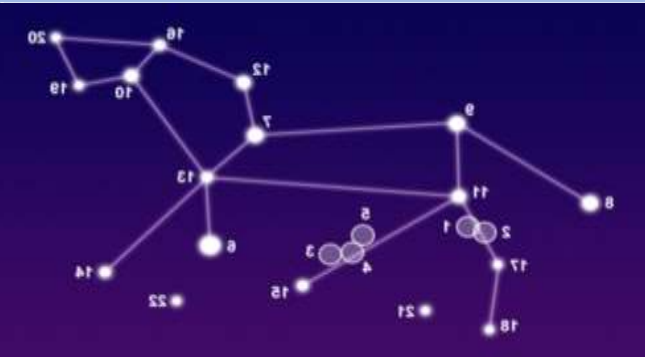

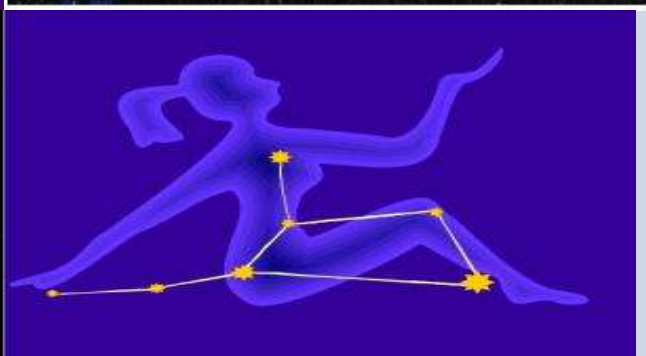

Грек тамгалары

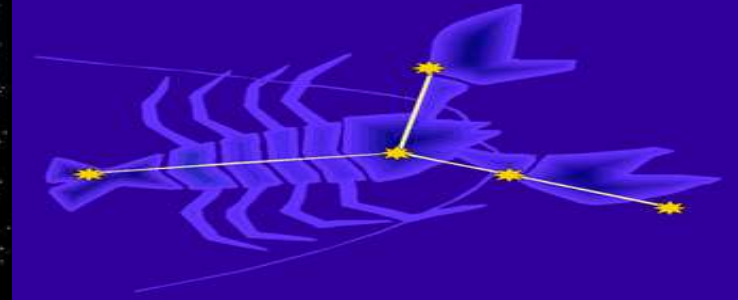
Грек тамгалардын аталышы/ окулушу	Грек тамгалардын аталышы/ окулушу	Грек тамгалардын аталышы/ окулушу
α – (альфа)	$\acute{\iota}$ - (йота)	ρ – (ро)
β – (бета)	χ - (каппа)	σ – (сигма)
γ – (гамма)	λ - (ламбада)	τ – (тау)
δ - (дельта)	μ – (ми (мю))	υ – (ипсилон)
ε – (эпсилон)	ν – (ни (ню))	χ – (хи)
ξ – (дзета)	ξ – (кси)	ψ – (пси)
η - (эта)	$\omicron$ – (омикрон)	ω – (омега)
θ - (тэта)	π – (пи)	

- Топ жылдыздын чеги асман параллелдери менен жантаюу тегерегин бойлой өтөт.
- Топ жылдыздын аттарынын пайда болуу тарыхы толук изилденген эмес.
- Асман чүмкөгөн топ жылдыздын бөлүү – миңдеген жылдар созулган түрдүү илимий жана диний багыттардын күрөшүн чагылдырган татаал процесс.
- Топ жылдыздарды окуп үйрөнүүдө «Жылдыздардын кыймылдуу картасын» пайдалануу менен координаталык чекиттерди туташтыруу аркылуу ал кайсы топ жылдыз экенин аныктоого болот.

- Топ жылдыз менен катар өзгөчө орунду Зодиак топ жылдызы же зодиак алкагы ээлейт.
- Зодиак алкагы эки жагынан тең эклиптикага туташ.
- Зодиак топ жылдызы пайда кылган алкактын ичинде Күн, Ай жана планеталар айланып жүрөт.
- Бир жылдагы Күндүн кыймылында Күн 12 топ жылдызды удаалаш кесип өтөт.

№	Жылдыздын аталышы	Топ жылдыздар	
1	Балыктар		
2	Козу		
3	Уй		
4	Эгиздер		

5	Арстан		
6	Кыз		
7	Тараза		
8	Чаян		

9	Аткыч		
10	Сыңар мүйүз		
11	Суу куйгуч		
12	Рак		

Топ жылдыздар жөнүндө легендалар

Чоң Жетиген

Кичи Жетиген

Биздин ата-бабаларыбыз Чоң Жетиген топ жылдызын Жети Каракчы деп аташкан. Качандыр бир убакта Үркөр деген кишинин Үлпүлдөк сулуу кызын каракчылар уурдап кетишкен. Үлпүлдөк сулуунун атасы Үркөр азыркы күнгө чейин ошол каракчылардын артынан түшүп түнү бою аларды издеп жүрөт. Ал эми жети каракчы Кичи Жетигендин Ак сары жана Көк сары ат деген күлүк аттарына көз артып жүрүшөт. Бул аттар Кут Жылдыз- Алтын Казык жылдызына бир учу байланып, аркандалып багылат. Каракчылар аттарды уурдап, алгылары келип түнү бою аңдып чыгышат, бирок таң атып кетип алар уурдай албай калышат. Чоң Жетиген топ жылдызы бир жылдын ичинде сааттын жебеси сыяктуу дүйнөнүн Түндүк уюлунун айланасында толук бир айлануу жасайт.

Үйгө тапшырма

- Сүрөт боюнча баяндама жазып келгиле.

